

УДК 174 – 047.37

Каленський А. А.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ

У статті розглянуті теоретико-методичні основи педагогічного дослідження системи розвитку професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів спеціальних дисциплін. Розглянуто поняття методології в педагогічному та філософському аспектах, її типи, рівні та функції. Зроблено аналіз визначення методики дослідження.

Ключові слова: професійно-педагогічна етика, методологія та методика дослідження, дескриптивна та прескриптивна форми, актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження.

У даний час педагогічне дослідження, як правило, повинно бути обґрунтовано ще до його реалізації. Потрібно позначити вихідні положення, логіку дослідження, передбачуваний результат і спосіб отримання цього результату, тобто його методологію.

Саме поняття методологія виступає як одне з найбільш невизначених, багатозначних і часом спірних. У широкому філософському сенсі її трактують як систему принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також як вчення про цю систему [17, с. 365]; вчення про способи організації та побудови теоретичної і практичної діяльності людини [4, с. 627].

Питанням філософії та методології науки, зокрема і педагогічної, приділяли значну увагу як українські так і зарубіжні вчені (А. Ашеров, С. Бризгалова, С. Гончаренко, А. Грицанов, І. Ісаєв, С. Комунаров, В. Коротов, Ю. Косякин, В. Кохановський, В. Краєвський, П. Кухарчик, А. Киверялг, Т. Лешкекич, Т. Матяш, Л. Микешіна, І. Муратова, А. Новіков, В. Пронський, В. Сергієнко, В. Сластьонин, В. Турковський, Т. Фатхн, Е. Шиянов, Е. Юдін, Л. Юркіна).

Метою статті є визначення загальної методики проведення дисертаційного дослідження системи розвитку професійно-педагогічної етики.

Сучасна педагогічна та філософська література дає такі поняття методології:

- філософське вчення про систему апробованих принципів, норм і методів науково-пізнавальної діяльності, про форми, структуру та функції наукового знання [11, с. 226];
- вчення про науковий метод пізнання; сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що застосовуються в певній науці; галузь знання, яка вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і перетворювальної діяльності [3, с. 66];
- вчення про принципи побудови, форми і способи науково-пізнавальної педагогічної діяльності [2, с. 35];
- сукупність пізнавальних способів, методів, прийомів, що використовуються в різних наукових галузях [18, с. 501];
- вчення про норми і правила, що регулюють специфічну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення спеціальних наукових істин у вигляді емпіричних законів або теорій будь-якої науки [12, с. 28];
- система певних способів і заходів, які застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо); учення про цю систему, спільна теорія методу, теорія в дії [14, с. 65];
- логіка, філософія науки, вона включає в себе осмислення методів пізнання і

дослідження досліджуваного наукою явища – її предмета, а також саме тлумачення предмета і його зв'язків з іншими предметами (явищами) навколишнього світу [5, с. 67];

– вчення про методи і прийоми пізнання і перетворення дійсності і застосування принципів світогляду до процесу пізнання, до духовної творчості і практики – є основою будь-якої науки [10, с. 37-38];

– вчення про її (науки) методи і теорії, про їх створення та практичне застосування, наука конкретної предметної області вступає у вищий період розвитку на методологічному рівні, що характеризується розробкою її методологічних основ, зазвичай званих більш коротко – методологією [1, с. 30];

– має два основних значення: система визначених способів і прийомів, що застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності (у науці, політиці, мистецтві тощо); вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії [0, с. 308].

Розрізняють два типи методології, об'єднані однією загальною функцією – служити керівництвом, орієнтиром у науковій роботі. У цьому, власне, й полягає її призначення. Але методологічне знання може виступати або в дескриптивній (описовій), або в прескриптивній (нормативній) формі, тобто у вигляді приписів, прямих вказівок до діяльності. Говорячи про дескриптивну форму, розуміється науково-пізнавальний опис – сукупність знань про цю галузь, явищ, що включають також і теоретичне пояснення, коли мова йде не тільки про даний в досвіді, а й про внутрішній зміст (сутність) досліджуваних процесів. Дескриптивне методологічне знання (про структуру наукового знання, закономірності наукового пізнання), зазвичай, може служити орієнтиром в процесі дослідження. Але знання прескриптивне, нормативне, прямо спрямоване на регуляцію діяльності. У нормативному методологічному аналізі переважають конструктивні завдання, пов'язані з розробкою рекомендацій і правил здійснення наукової діяльності. Дескриптивний же аналіз має справу з описом вже здійснених процесів наукового пізнання [19, с. 40].

Зміст методології педагогіки і його такі характеристики, як повнота і оптимальна структурованість словника методології сприяють ефективній реалізації цим змістом не тільки основних двох методологічних функцій (нормативної та регулятивної), а й також пізнавальної, діагностичної, рефлексивної, організуючої, оціночної і перетворюючої функцій методології.

Реалізація методологічних функцій допомагає педагогу-досліднику [16, с. 108]:

– діагностувати ступінь розробленості досліджуваної проблеми в теорії і її стан на практиці, у повсякденній педагогічній діяльності;

– розробити теоретичні моделі об'єкта і предмета дослідження і на їх основі – конструктивну програму дослідження;

– здійснити констатувальний і формувальний експерименти, довести гіпотезу, обґрунтувати отримані результати;

– здійснити аналіз підсумків дослідження, оформити і сформулювати їх, а також виробити практичні рекомендації.

Для того, щоб визначити місце методології в загальній системі методологічного знання, потрібно врахувати, що розрізняють кілька рівнів методології. Зміст першого з них – філософські знання. Другий рівень – загальнонаукова методологія (системний підхід, діяльнісний підхід, характеристика різних типів наукових досліджень, їх етапи та елементи: гіпотеза, об'єкт і предмет дослідження, мета, завдання тощо). Третій рівень – конкретно-наукова методологія, тобто сукупність методів, принципів дослідження і процедур, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній науковій дисципліні, наприклад, у педагогіці. Методологія спеціальної науки включає в себе як проблеми, специфічні для наукового пізнання в цій галузі (наприклад, співвідношення педагогіки та психології), так і питання попередніх рівнів, наприклад, системного підходу або моделювання в їх застосуванні до педагогіки. Деякі вчені виділяють також четвертий рівень, утворений

методикою і технікою дослідження [8].

Четвертий рівень – технологічний аспект методології педагогіки – складають методика і техніка дослідження, набір процедур, що забезпечують отримання достовірного емпіричного матеріалу та його первинну обробку, після якої він може включатися в масив наукового знання. На цьому рівні методологічне знання педагогіки носить чітко виражений нормативний характер. Нормативні підстави методології педагогіки охоплюють наступне коло питань [9, с. 60-65]:

- наукове пізнання в педагогіці серед інших форм духовного освоєння світу, до яких відносяться стихійно-емпіричне пізнання і художньообразне відображення дійсності;
- демаркація педагогічної діяльності та педагогічної науки як сфер педагогіки;
- призначення цілепокладання, виділення спеціального об'єкту дослідження, застосування спеціальних засобів пізнання, однозначність понять;
- типологія педагогічних досліджень;
- характеристики педагогічного дослідження: проблема, тема, актуальність, об'єкт дослідження, його предмет, мета, завдання, гіпотеза, захищені положення, новизна, значення для науки і практики, логіка педагогічного дослідження;
- методи педагогічного дослідження.

Методика дослідження (розробки) являє собою обрану дослідником (розробником) сукупність елементів (методів, прийомів, операцій, засобів, більш елементарних методик) відомого і пропонуваного науково-методичного апарату, що застосовуються в певній логічній послідовності в ході проведення дослідження (розробки) або його складової частини, що має відносно самостійне значення (наприклад, методика експерименту), для вирішення конкретної наукової задачі або наукової проблеми [1, с. 32]; сукупність і взаємозв'язок способів, методів і прийомів науково-дослідної роботи [10, с. 47]; набір процедур, що забезпечують отримання достовірного емпіричного матеріалу та його первинну обробку, після якої він може включатися в масив наукового знання [15, с. 97]; конкретний набір операцій і дій, що дозволяє охарактеризувати ту чи іншу сторону досліджуваного об'єкта відповідно до методу дослідження [20, с. 12]; короткий документ на 5-7 сторінок, де викладаються: тема дослідження, її актуальність, проблема, об'єкт, предмет дослідження, мета, гіпотеза, завдання, методи дослідження, передбачуваний обсяг і характер дослідно-експериментальної роботи, критерії ефективності запровадження пропонуваних інновацій, очікувані результати, строки та види їх літературного оформлення [13, с. 14].

Зробивши аналіз визначень, зупинимося на тому, що методика дослідження – це четвертий рівень – технологічний аспект методології педагогіки, що являє собою обрану дослідником сукупність характеристик педагогічного дослідження, елементами якої є: проблема, тема, актуальність, об'єкт дослідження, його предмет, мета, завдання, гіпотеза, захищені положення, новизна, значення для науки і практики, логіка педагогічного дослідження.

Для всіх типів науково-педагогічних досліджень найбільш характерною є послідовність виконання таких етапів: визначення та формулювання теми дослідження, формулювання мети і гіпотези, вивчення та огляд матеріалів основоположних, а також аналогічних і подібних досліджень, літературних джерел, поглиблене вивчення основ педагогіки, освоєння науково-методичних основ педагогічних досліджень, проведення основної частини дослідження, проведення перевірного експерименту, аналіз результатів дослідження, підготовка висновків і рекомендацій, оформлення звіту, підготовка публікації (статті, доповіді, дисертації).

Узагальнюючи вищевикладене та спираючись на науково-педагогічні та філософські дослідження, визначимо загальні особливості методики досліджень психолого-педагогічних проблем. Вони зводяться до наступного:

1. Вибір об'єктної області дослідження, це або сфера практичної діяльності

(навчально-виховний процес), або її відображення в сферах наукової проблематики (теорія розвиваючого навчання, принцип індивідуального підходу тощо).

2. Визначення проблеми і теми дослідження. По суті, тема повинна містити проблему. Отже, для свідомого виділення і формулювання теми необхідно виділення дослідницької проблеми.

Проблема – щось невідоме в науці. Сутність проблеми – протиріччя між науковими фактами та їх теоретичним осмисленням, між конкуруючими науковими теоріями.

Правильна постановка проблеми – запорука успіху наукового пошуку.

Укладені в проблемі протиріччя прямо, або побічно повинні знайти відображення в темі, формулювання якої фіксує й певний етап уточнення проблеми, і її локалізації (обмеження рамок).

Формулювання дослідної теми повинно ґрунтуватися на чіткому мотивуванні необхідності її розробки. Необхідно показати:

- місце цієї теми в загальнонауковій проблемі;
- все, що на сьогоднішній день зроблено з цієї проблеми (і на якому рівні) і все, що ще слід вирішити;
- значення можливих результатів дослідження для розвитку теорії та практики сучасної освіти (з урахуванням характеру і типу передбачуваного дослідження);

Огляд і аналіз досліджень завершених і тих, що ведуться, по темі повинні обов'язково включати посилання на опубліковані роботи і наукові колективи, з результатами роботи яких ознайомлені.

3. Подальший процес розвитку проблеми пов'язаний з визначенням об'єкта і предмета дослідження.

Об'єкт дослідження (якщо не знаходиться на стику декількох наук), являє собою предметну область (предмет) науки чи деяку частину предметної області, – нагадує А. Ашерова. Предмет дослідження – та сторона об'єкта, яка розглядається в даному дослідженні [1, с. 31].

Один і той же об'єкт може бути предметом ряду різних досліджень.

У кожному з об'єктів можна, як правило, виділити дуже багато предметів дослідження.

Із предмета виділяють основні завдання дослідження. Найчастіше перша задача – це виявлення сутності, природи, структури, законів функціонування і розвитку досліджуваного об'єкта; друга – розкриття загальних способів перетворення об'єкта, побудови його моделей; третя – створення, розробка конкретних методик педагогічної дії, практичних рекомендацій і т.д.

4. Дослідник повинен передбачити результат, визначити в основних рисах підсумок роботи: формою такого передбачення є гіпотеза. Розрізняють робочу проміжну і наукову (реальну) гіпотези. Формулювання робочої гіпотези дослідження по темі повинні містити опис характерних (специфічних) ознак психолого-дидактичних аспектів роботи.

5. Вибір і обґрунтування методів роботи слід робити, вивчивши попередньо можливості прийнятих в дидактиці методів і засобів дослідження, звернувши особливу увагу на доцільність та специфіку системного підходу. Крім того, слід скласти для себе список відповідної літератури.

6. Розроблення методики експериментальної роботи за темою, в цьому випадку необхідно:

- усвідомити специфіку педагогічного експерименту (навчання не допускає формування негативних рис особистості, відставання від навчальної програми тощо);
- описати його можливі етапи, їх цілі і завдання;
- вказати доцільність методів і засобів організації і проведення кожного етапу експерименту;
- показати прийнятні способи опису та обробки результатів експерименту;

– скласти список літератури.

7. Здійснення і обробка результатів експериментального дослідження повинні мати морально-етичну спрямованість (експерименти, що суперечать моральним і етичним нормам, заборонені; неприпустимість ризику для здоров'я та розвитку особистості).

8. Впровадження отриманих результатів в практику і літературне оформлення роботи. До впровадження результатів в практику прирівнюються участь у різних конференціях, на яких доповідаються результати, а також опублікування статей та тез.

9. Підготовка і захист наукового дослідження. У підсумкових методичних рекомендаціях слід дати схему представлення результатів роботи та їх аналізу.

У результаті аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури виявлено, що останнім часом у дослідженнях в галузі освіти, значна увага приділяється проблемам: формування та виховання етичної культури, моральної саморегуляції, моральних якостей майбутніх учителів у процесі професійної підготовки; виховання та формування морально-етичних цінностей дітей та молоді, морального виховання в українських навчальних закладах, формування морально-етичного ідеалу особистості; морально-релігійного виховання особистості в історії педагогіки, формування професійно-етичних якостей майбутніх фахівців тощо.

Проте проблема розвитку професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів вищих навчальних закладів, що задіяні в навчально-виховному процесі, не знайшла відображення в цих дослідженнях. Це і призвело до визначення теми дослідження "Система розвитку професійно-педагогічної етики майбутніх викладачів спеціальних дисциплін вищих навчальних закладів аграрної та природоохоронної галузей".

Гуманістичні та демократичні тенденції розвитку українського суспільства, об'єктивне зростання ролі його моральних засад зумовили переорієнтацію освітніх пріоритетів і цінностей. Звільнення вищої школи від формалізму і авторитаризму, організація її діяльності на основі особистісно-орієнтованого підходу, формування моральних якостей, виховання полікультурності висувають принципово нові вимоги до професійної підготовки викладача вищої школи.

Таким чином, сучасна система професійно-педагогічної освіти повинна створювати фундамент для становлення педагога не тільки як професіонала, але і як особистості, що ґрунтовно знає свій предмет, легко орієнтується в сучасних досягненнях професійної сфери знань, та який володіє високим рівнем моральних якостей і професійної етики, яка також виступає фактором розвитку необхідних для педагогічної діяльності якостей особистості: професіоналізму, креативності, ініціативності, відповідальності, вимогливості, рішучості, людяності, моральності. А методика проведення дослідження в цій царині є сукупність елементів (методів, прийомів, операцій, засобів, більш елементарних методик) відомого і пропонованого науково-методичного апарату, що застосовуються в певній логічній послідовності в ході проведення дослідження.

Напрямами подальших розвідок є визначення об'єкту, предмету та гіпотези дослідження.

Використана література:

1. *Ашеров А. Т.* Подготовка, экспертиза и защита диссертаций : учебное пособие / А. Т. Ашеров. – Харьков : Изд. УИПА, 2002. – 135 с.
2. *Брызгалова С. И.* Введение в научно-педагогическое исследование : учебное пособие / С. И. Брызгалова. – 3-е изд., испр. и доп. – Калининград : Изд-во КГУ, 2003. – 151 с.
3. *Гончаренко С. У.* Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Київ-Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2008. – 278 с.
4. *История философии: энциклопедия* / сост. и глав. науч. редактор А. А. Грицанов. – Мн. : Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. – 1376 с.
5. *Коротов В. М.* Введение в педагогику / В. М. Коротов. – М. : Изд-во УРАО, 1999. – 256 с.

6. *Косякин Ю. В.* Теория и практика повышения эффективности педагогической деятельности (для начинающих преподавателей высшей школы) : учебное пособие / Ю. В. Косякин. – М. : МГИУ, 2009. – 323 с.
7. *Кохановский В. П.* Основы философии науки : учебное пособие для аспирантов / В. П. Кохановский, Т. Г. Лешкевич, Т. П. Матяш, Т. Б. Фатхн. – Изд. 6-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 603 с.
8. *Краевский В. В.* Методология педагогики : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : Чуваш. ун-та, 2001. – 244 с.
9. *Кухарчик П. Д.* Онтологические и методологические основы развития педагогической науки в современных условиях : учеб. пособие / П. Д. Кухарчик [и др.] ; БГПУ им. М. Танка. – Минск : БГПУ, 2005. – 134 с.
10. *Кыверялг А. А.* Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг. – Талин : "Валгус", 1980 – 334 с.
11. *Микешина Л. А.* Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пос. / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция : МПСИ : Флинта, 2005. – 464 с.
12. *Муратова І. А.* “Філософські проблеми наукового пізнання” методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студ. магістрантів фізико-технічного інституту / уклад. : І. А. Муратова. – К. : НТУУ “КПІ”, 2011. – 88 с.
13. *Новиков А. М.* Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении: деловые советы / А. М. Новиков ; Рос. акад. образования. – 2-е изд., доп. – М. : Ассоц. “Проф. образование”, 1998. – 134 с.
14. *Сергієнко В. В.* Філософські проблеми наукового пізнання : навчальний посібник / В. В. Сергієнко. – Кременчук : Кременчуцький нац. ун-т ім. М. Остроградського, 2011. – 103 с.
15. *Сластенин В. А.* Педагогика : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – 9-е изд. – М. : Изд. центр “Академия”, 2008. – 576 с.
16. *Турковский В. И.* Теоретико-методические основы педагогического исследования : учебно-методический комплекс для студентов, магистрантов и аспирантов педагогических специальностей / авт.-сост. В. И. Турковский. – Витебск : Издательство УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2007. – 242 с.
17. *Философский энциклопедический словарь* / гл. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковальов и др. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
18. *Філософія науки.* Конспект лекцій для аспірантів та магістрів / укл. : В. М. Пронський, С. М. Комунаров. – К. : НТУУ “КПІ”, 1997. – 200 с.
19. *Юдин Э. Г.* Системный подход и принцип деятельности / Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1978. – 391 с.
20. *Юркина Л. В.* Методы психологических и педагогических исследований : учебное пособие / Л. В. Юркина. – М. : МИТХТ им. М. В. Ломоносова, 2006. – 32 с.

Каленський А. А. Теоретико-методические основы педагогического исследования системы развития профессионально-педагогической этики

В статье на основании анализа современных философско-педагогических исследований определены педагогические условия развития профессионально-педагогической этики у студентов высших учебных заведений аграрной та природоохранительной отраслей.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая этика, педагогические условия, профотбор, педагогическая направленность, принципы межличностных отношений.

Kalenskyi A. A. Theoretical and methodological grounds of pedagogical research of development system of professional pedagogical ethics

The theoretical and methodological foundations of pedagogical research system for vocational teacher ethics of future special subject teachers were considered in this article. There were considered the definition of methodology in educational and philosophical aspects and their types, levels and functions. The analysis of the definition of research methodology was also performed.

Keywords: professional and pedagogical ethics, methodology and techniques of research, descriptive and prescriptive form, importance of the subject, object and subject of study.